

*Тригубенко Г. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного та міжнародного права
Національної академії внутрішніх справ*

ПРАВОВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ МІЛІЦІЇ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу правового виховання як засобу подолання правового нігілізму в Україні та ролі міліції в правовиховній діяльності. Характеризуються основні напрями правовиховної роботи міліції та їх вплив на зниження рівня правового нігілізму. Сформульовано головні проблеми, що перешкоджають здійсненню правового виховання, та пропозиції щодо їх вирішення.

Ключові слова: правовий нігілізм, правове виховання, міліція, правова культура, правова свідомість, подолання правового нігілізму.

Постановка проблеми. Сутність правового нігілізму зводиться до знецінення права для певних суб'єктів. Повна втрата правом своєї цінності в очах особистості призводить до його абсолютного та повного заперечення нею. Проте в реальному житті частіше за все можна все ж таки спостерігати неповну невіру в потенційні можливості права, а різні ступені скептичного до нього відношення. Усе починається із сумнівів, коли ті чи інші обставини, що стосуються сфери правового регулювання, не виправдовують сподівання суб'єкта та вносять певний розлад у його уявлення про можливості права. Подальші сумніви стосовно можливостей права та підтвердження їх на практиці в повсякденному житті містить небезпеку повної зневіри та розчарування в праві. Цього не можна допускати. Тому так важливо залучати особу до знань про державу та право, законність, права та свободи людини, здійснювати правозастосування відповідно до закону. Правове виховання підвищує рівень правосвідомості та правової культури громадян, що у свою чергу сприяє зниженню рівня правового нігілізму в державі.

Дослідження проблематики правового виховання знайшло своє відображення в працях як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців, а саме: С. Болоніна, С. Безносова, Л. Баліна, В. Гоймана, О. Граніна, В. Копейчикова, В. Котюка, Є. Лукашевої, М. Матузова, В. Оксамитного, В. Сальнікова, О. Скаун, В. Туманова та інших. Проте останнім часом науковці все рідше досліджують правовиховну проблематику, що негативно позначається на практиці суб'єктів правового виховання, а це не припустимо в умовах тотального правового нігілізму.

Метою статті є дослідження правового виховання як засобу подолання правового нігілізму та ролі міліції в правовиховній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Під правовим вихованням розуміють цілеспрямовану діяльність держави, громадських організацій, окремих громадян, пов'язану з передачею юридичного досвіду, систематичним впливом на свідомість і поведінку людини з метою формування певних позитивних уявлень, поглядів, ціннісних орієнтацій, установок, які забезпечують дотримання, виконання та використання юридичних норм [1, с. 623].

Ефективна організація правового виховання сприяє підвищенню правової свідомості та правової культури особи. Звичайно, багато правових цінностей засвоюються особистістю в процесі різноманітної соціальної практики через інші, непра-

вові форми та канали формування суспільної свідомості. Проте саме правове виховання є тим засобом, який здатний донести до розуму та почуттів кожної людини правові цінності, перетворити їх в особисті переконання та внутрішній орієнтир поведінки.

Правове виховання можна розглядати у двох аспектах: як виховання законослухняної частини населення та виховання осіб із протиправною орієнтацією. Мета правового виховання законослухняного населення полягає в тому, щоб їх слідування приписам закону мало не інтуїтивний характер, а було усвідомленим і не залежало від соціального контролю. Для тих, у кого деформована правосвідомість, повинні бути передбачені спеціальні виховні заходи. Цей напрям правового виховання можна назвати превентивним.

Таким чином, проблема правового виховання має два основних аспекти. Насамперед це завдання підвищення загальної правової культури населення, його активності в боротьбі з антисуспільними проявами. Другий аспект – діяльність, спеціально спрямована на нейтралізацію дефектів свідомості, які можуть викликати протиправну поведінку.

Із врахуванням свого особливого призначення різноманітну участь у виховній роботі, що проводиться в державі, приймає міліція, адже повсякденна професійна діяльність її співробітників – основний спосіб їх участі у формуванні в громадян поваги до закону. Водночас існує ціла низка спеціальних форм та методів, які спрямовані на посилення виховної спрямованості застосування права міліцією.

Великі правовиховні можливості підрозділів міліції обумовлені тим, що в їх діяльності доволі значний обсяг роботи, пов'язаної з обслуговуванням населення. У всіх питаннях, що входять до їх компетенції, правоохоронці знайомлять громадян із нормами права, що регулюють ту чи іншу сферу суспільних відносин.

Правове виховання населення, яке здійснюється підрозділами міліції, спрямоване на те, щоб зробити знання законів та інших норм права надбанням народу, адже таке знання забезпечує чітке уявлення кожного про свої права та обов'язки, що у свою чергу є важливою умовою зміцнення законності. Працівники міліції повинні роз'яснювати не тільки роль права в охороні інтересів особистості та держави, у боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями, але і його творчу роль як важливого фактора активного, цілеспрямованого впливу держави на економічний розвиток, як одного з дійових, ефективних засобів проведення в життя намічених державою реформ.

Правовиховна робота міліції може розглядатися в різних площинах: стосовно діяльності її служб та категорій працівників; у зв'язку з виховним впливом на різноманітні верстви та групи населення; із врахуванням змістовної сторони заходів та використання конкретних форм правового виховання тощо. У самому загальному вигляді можна виділити такі основні напрями її роботи з правового виховання населення:

– правовиховні заходи загального характеру, які за змістом та формами здійснення загалом мало чим відрізняються від за-

ходів, які проводяться іншими органами та організаціями серед широких шарів населення;

- ідейно-виховний вплив на певну частину громадян, насамперед на осіб, які схильні до порушення правових норм;
- заходи виховного характеру, які здійснюються безпосередньо в процесі застосування правових норм [1, с. 214–215].

Правовиховні заходи загального характеру включають лекції та бесіди на правові теми, використання можливостей засобів масової інформації та Інтернету для роз'яснення населенню законодавства, правової політики держави. Співробітникам міліції відводиться значна роль у правовій пропаганді та правовій агітації населення.

Як і інші юристи, працівники міліції за запрошенням організацій чи за своєю ініціативою повинні роз'яснювати населенню принципи права, положення конституції, інших законів, державних рішень, відвідувати з виступами навчальні заклади та трудові колективи. Оперативне оповіщення населення про скоєний злочин та розшук злочинця за допомогою засобів масової інформації, Інтернету дає значний виховний результат.

Позитивним досвідом є останні тенденції створення підрозділами міліції різних рівнів (від Міністерства внутрішніх справ України до районних управлінь у містах) сторінок у мережі Інтернет, де вони звітують перед населенням про свою діяльність, знайомлять із нормами законодавства, звертають увагу населення на можливість оскарження дій або бездіяльності правоохоронців тощо. Безпосереднє звернення міліції до народу наближує населення до правової діяльності державних органів, залучає його до активної роботи із боротьби з порушеннями норм права та моралі, виховує його в дусі непримиримості до антисуспільних явищ. За допомогою Інтернету та засобів масової інформації останнім часом оперативно розкривається багато злочинів та правопорушень, що свідчить про готовність громадян співпрацювати, а отже, використання цих ресурсів у цілях правового виховання виявилось надзвичайно дієвим засобом залучення громадян до свідомої боротьби з антисуспільними явищами. Тому необхідно заохочувати таку правову активність громадян, адже саме правова активність сприяє підвищенню правової та загальної культури народу, кожного громадянина.

Наступним напрямом діяльності міліції з правового виховання населення є здійснення системи ідеологічних заходів, які спеціально орієнтовані на підвищення рівня правосвідомості осіб, спосіб життя яких свідчить про їх схильність до скоєння злочинів. Особливе значення надається виховній роботі з неповнолітніми, які перебувають на обліку кримінальної міліції в справах дітей, та особам, які вчиняють правопорушення у сфері побуту, зловживають спиртними напоями, вживають наркотичні засоби.

Особливістю цього напрямку правовиховної роботи є орієнтованість на конкретну особистість, тому необхідно враховувати її особливості: соціальну, вікову характеристики, рівень культурного розвитку, правосвідомості, психічний склад, взаємозв'язок із певним мікросередовищем тощо. Однією з основних форм правовиховної роботи з вказаними категоріями осіб є індивідуально-профілактичні бесіди, під час планування та проведення яких вивчається рівень їх правової свідомості. Дільничні інспектори міліції, співробітники кримінальної міліції в справах дітей, карного розшуку та інші виступають тут у ролі своєрідних педагогів, вихователів. Проте, оцінюючи ефективність правовиховної роботи міліції з особами, які знаходяться у сфері профілактичного впливу, необхідно враховувати, що бесіди та інші цілеспрямовані форми ідеологічного впливу на свідомість тих чи інших осіб є лише однією з ланок

комплексу профілактичних заходів, які здійснюються міліцією.

Проведення бесід із громадянами, інформування їх про діяльність міліції, ознайомлення населення з нормами законодавства та інші заходи, спрямовані на формування правосвідомості широких мас населення, займають важливе місце в згаданих напрямках правовиховної діяльності міліції. Їх особливості полягають у тому, що вони не пов'язані безпосередньо з правовим примусом, застосуванням правових норм. Водночас значна частина робочого часу працівників міліції присвячена правозастосовній роботі. Така діяльність міліції виражається у врегульованій законом процедурі, яка насичується, доповнюється заходами виховного впливу, які спеціально орієнтовані на виховання осіб, які скоїли правопорушення. Ця сторона діяльності міліції розглядається як третій провідний напрям у правовому вихованні.

Виховання культури в громадян здійснюється насамперед у процесі діяльності міліції щодо застосування норм права. Обґрунтоване та справедливе вирішення конкретних справ, правильний вибір заходів впливу стосовно правопорушників, своєчасне та чуйне реагування на заяви та скарги громадян сприяють формуванню та розвитку в людей почуття поваги до права, розуміння необхідності подальшого зміцнення законності.

Практика свідчить про те, що міліція виховує громадян, які скоїли правопорушення, на всіх стадіях процесу застосування правових норм. Наприклад, юридичне значення стадії дослідження фактичних обставин справи полягає у встановленні об'єктивної істини в конкретній справі. Проте поряд із правовими діями працівники міліції широко використовують і такі виховні форми, як індивідуальна бесіда, роз'яснення прав та обов'язків правопорушників, інформація населення про скоєний злочин, розшук злочинців тощо.

У процесі застосування норм права працівники міліції застосовують й інші форми правового виховання. Наприклад, на стадії вибору та аналізу норм права вони роз'яснюють зміст законів громадянам та представникам організацій, які беруть участь у справі.

Відомо, що в процесі притягнення до відповідальності порушник вступає в контакт не з однією посадовою особою. Проте найбільш значимий момент для правопорушника – це кінцева оцінка його антисуспільних дій, визначення йому міри покарання. Саме на цьому етапі процесу застосування норм права у винного в правопорушенні громадянина виникають питання, він гостро відчуває процедуру правового впливу та сподівається отримати найбільш кваліфіковане та переконливе роз'яснення щодо хвилюючих його питань.

Одним із факторів забезпечення результативності виховного впливу міліції в процесі застосування норм права є здійснення принципу невідворотності покарання за вчинене правопорушення. Забезпечення послідовності проведення в життя цього принципу породжує в громадян впевненість у тому, що їх життя, здоров'я та гідність, їх законні права та інтереси суворо та неухильно охороняються державою. У них складається впевненість, що суспільство реагує на будь-яку антисуспільну поведінку, що кожного правопорушника чекає справедлива відповідальність, а отже, рівень правового нігілізму в суспільстві знижується.

З іншого боку, успіх виховання самих правопорушників у процесі застосування норм права залежить передусім від виявлення всіх тих, хто потребує виховного впливу, забезпечення відповідного контакту з ними. Недостатньо активна робота міліції з викриття правопорушників сприяє скоєнню особами нових порушень правопорядку, серйозної деформації в них

правосвідомості, що в подальшому тільки поглиблює правовий нігілізм у суспільстві.

Викладене дозволяє говорити про те, що держава відводить величезну роль міліції в здійсненні правового виховання населення. І саме від добросовісного виконання підрозділами міліції свого обов'язку з правового виховання населення багато в чому залежить рівень правової культури всього суспільства, а отже, і рівень правового нігілізму в державі.

Проте на сьогодні не є таємницею, що правовиховна діяльність потребує вдосконалення, адже робота, яка проводиться в цьому напрямі, не відповідає бажаному ідеалу. Це пояснюється насамперед тим, що в організації правовиховної діяльності міліції, залученні до ідейно-виховних заходів її працівників є свої проблеми, які вимагають ґрунтовного осмислення.

Виконання міліцією завдання з підвищення рівня правової свідомості та правової культури населення вимагає високого рівня правової свідомості та правової культури насамперед від її співробітників. Працівники міліції можуть успішно вирішувати правовиховні завдання тільки в тому випадку, якщо самі володіють високим рівнем правової культури. А це на сьогодні не завжди так. Крім того, більшість правоохоронців сьогодні покладаються на каральні заходи впливу на злочинність. Нерозуміння значення правовиховного впливу в справі забезпечення громадського порядку, боротьби з правопорушеннями призводить до формалізму в його здійсненні. Крім того, працівники міліції не завжди на потрібному рівні володіють методами правового виховання або така робота проводиться епізодично. З іншого боку, формуючий вплив на правосвідомість людей правове виховання здійснює лише тоді, коли здійснюється регулярно та системно. Такий стан речей є в певній мірі результатом відсутності постійного контролю з боку керівників за виконанням обов'язків правового виховання населення, правової відповідальності за їх невиконання. Практика свідчить і про надмірну завантаженість працівників міліції. Не останню роль у проблемі правового виховання відіграє підбір, розстановка та виховання кадрів. Практика свідчить, що далеко не кожний співробітник, який отримав спеціальну освіту і навіть має досвід роботи в міліції, у змозі працювати у сфері правовиховної роботи.

Таким чином, основним завданням підрозділів міліції у сфері правового виховання на сучасному етапі є реанімація майже забутих, вироблених практикою традиційних форм масової правової роботи та використання нових, що відповідають умовам сьогодення.

Головною умовою підвищення ефективності правовиховного процесу є також кадри підрозділів міліції, рівень їх правової культури та вміння поєднувати правоохоронну роботу з виховною. Подальша активізація участі всіх співробітників міліції у вихованні населення може бути забезпечена шляхом підвищення рівня правосвідомості та загальної культури самих

співробітників міліції; методичного забезпечення співробітників міліції результативними способами та прийомами виховного впливу на свідомість населення.

Якщо в процесі своєї діяльності міліція здійснює вплив на свідомість людей правовими та ідеологічними засобами, то процес навчання, підготовки та перепідготовки працівників міліції повинен це передбачати. Необхідно активно навчати кадри міліції методиці формування правосвідомості осіб, вмінню виховувати громадян, організувати в тому чи іншому обсязі правовиховну роботу.

Висновки. Таким чином, ефективно організована підрозділами міліції правовиховна діяльність забезпечує формування в громадян глибокого розуміння правових явищ, внутрішньої впевненості в необхідності неухильного виконання норм права, нетерпимості до будь-яких правопорушень, сприяє підвищенню правової свідомості та правової культури громадян, а отже, зниженню рівня правового нігілізму в державі.

Література:

1. Теория государства и права : [курс лекций] / под. ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд. – М. : Юристъ, 2000. – 776 с.
2. Организация и эффективность правового воспитания / под. ред. Д.А. Керимова. – М. : Мысль, 1983. – 285 с.

Тригубенко Г. В. Правовоспитательная деятельность милиции как средство преодоления правового нигилизма

Аннотация. Статья посвящена анализу правового воспитания как средства преодоления правового нигилизма в Украине и роли милиции в правовоспитательной деятельности. Характеризуются основные направления правовоспитательной работы милиции и их влияние на снижение уровня правового нигилизма. Сформулированы главные проблемы, препятствующие осуществлению правового воспитания, и предложения по их решению.

Ключевые слова: правовой нигилизм, правовое воспитание, милиция, правовая культура, правовое сознание, преодоление правового нигилизма.

Tryhubenko H. Legal education activity of militia as a means of overcoming legal nihilism

Summary. The article deals with the analysis of the legal education as a means to overcome the legal nihilism in Ukraine and the role of militia in legal education activities. The author characterizes the main directions of legal education activity of militia and their impact on reduction of legal nihilism. In the article the main problems affecting the implementation of legal education and proposals for their solution are provided.

Key words: legal nihilism, legal education, militia, legal culture, legal consciousness, ways to overcome legal nihilism.